

POLEMICI CORDIALE OR A DISCUSSION ABOUT MORAL RADICALISM

Mariana Simona Vîrtan (Pleșa)

PhD Student, "1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia

Abstract: This essay is focused on the confessions found in Octavian Paler's work named Polemici cordiale. This is a book about the freedom of thinking and speaking, a way of representing moral radicalism, about assuming the immediacy, where the author talks in the name of the human being rentally kept into the space of a full process of mixing the worlds. Using the symbol of polemics with the author recreates semantically, he proposes as a solution the approximation of a calm, reflexive and objective dialogue on the background of a society damned to search its sense without finding it. These polemics, filled with cordiality, cure the sadness of human being selfsituation between the edges of the major dystopia created by communist doctrine. Whithout trying to become a justice defender, the author mixes together, in a tectonic structure, the reality of totalitarian communist regime who has thrown the society into the profane trap of the time with some opposites elements into the only space where no desacralisation could ever reach, his own conscience.

Keywords: comunism, confession, polemics, cordiality, conscience, dialogue

„Ce pot face polemicile, fie ele și cordiale, când viața e ca o coridă?” este una dintre întrebările anatema care i-a fost adresată autorului *Polemicilor cordiale*, într-un interviu, de către Viorel Cacoveanu.¹ Răspunsul oferit de autor nu poate să ne surprindă deoarece ipostaziindu-ne în cititori fideli ai operelor sale, am fi putut anticipa simplitatea aluzivă a acestui răspuns: „Ce pot face polemicile? Să substituie monologului, dialogul. Ceea ce e enorm. Marea tragedie greacă s-a născut în clipa în care Eschil a introdus în scenă al doilea actor. Polemicile, păstrate într-un cadru

¹ Viorel Cacoveanu, *Interviuri literare*, Colecția Opera Omnia, publicistică și eseu contemporan, Editura Tipo Moldova, Iași, 2014, p. 91.

de perfectă civilitate, ferite de veninul atacurilor la persoană sau <<loviturile>> care într-o coridă ar fi huiduite, pot fi fecundate pentru cultură, pot limpezi apele tulburi și, de ce nu, pot spori nivelul de civilizație intelectuală al combatanților.”² Acest răspuns trasează așadar validarea vizuală dar și scriptică a acestei scrieri care stă sub semnul grecescului „*polemikos*”, revizuit și reinterpretat, în cheie personală de autor, instanță care trebuie să jongleze între cele două principii definitorii: să fie un om al „liniștii și al discreției”³. Potrivit accepțiunii *ad litteram*, idea de polemică s-a născut ca o discuție în contradictoriu, ca o ceartă, o luptă de idei. Dezbaterile polemice aveau loc pe teme de artă, literare sau științifice, fiind considerate ca ceartă, act prin care conlocuitorul se considera jignit, nedreptățit, fiind dornic de revanșare. Așadar asocierea celor doi termeni din titlul volumului nu este întâmplătoare și nici derizorie ci, paradoxal, conformă discursului literar pe parcursul căruia autorul nu-și propune să ofere lecții, să dea sfaturi, să judece sau să nominalizeze. Alta este intenția auctorială, deconspirată prin discreția asocierii celor doi termeni „polemică” și „cordialitate”, aflați într-o serie practic antonimică a cărei frontieră laxă se completează în imaginea unui oximoron decriptat subtil, printr-o serie de coduri semantice. Cu ajutorul lor, Octavian Paler declanșează mecanismele de „judecată” în răspăr pentru o varietate de teme, preponderant morale și eseistice, dmascate în eseurile reunite sub acest titlu „totemizat, emblemă ce a urcat în transcendența copertei, și-a cucerit independența și se bucură de o carieră pe cont propriu.”⁴ Aceste eseuri se construiesc sub diferite forme ale scriiturii: fie scrisori, fie discursuri sau convorbiri, toate sunt îmbrăcate în haina eticului și a moralei, în tot atâtea expuneri problematizante câte numiri actanțiale se perindă prin fața polemistului care „și-a asumat lucid vulnerabilitatea.”⁵ Deși sub amprenta acesteia, confesiunile din *Polemici cordiale* devin proiecții ale unei imposibile așezări, în spațiul îngustat al „civilității”. Și nu este vorba doar de situarea antedecembristă între limite și tăceri reglementate de societatea sărăcită de atributele sacralului, grav alunecată în tenebrele unui paradis profanat. Gravitatea și greutatea mărturisirilor din volum este cu atât mai stringentă cu cât pare a se raporta și societății postcomuniste, manifestându-și actualitatea până în prezent. Războiul convingerilor, tăcerilor și strigătelor, adevărului sau minciunii, antrenează, conform unui plan prestabilit, prototipul unui om decadent, învățat să se lupte fanatic cu toți și cu toate. Bătăliile s-au dus și se

²*Ibidem*, p. 91

³ Aurel Dragoș Munteanu, *Opera și destinul scriitorului*, Editura Cartea Românească, București, 1972, p. 28

⁴ Nicoleta Sălcudeanu, în prefața la Octavian Paler, *Polemici cordiale*, ediția a II-a, Polirom, Iași, 2008, p. 6

⁵*Ibidem*, p. 15.

duc astfel, pe toate planurile. Și tocmai o altă alternativă de a exprima aceste convingeri este ceea ce autorul ne propune sub metafora încifrată a *Polemicilor cordiale*: cordialitatea de a defalca provizoratul ființei, fără a fi nevoie de ipostazierea celor implicați în războinici vehemenți ai ideii mărturisite. Soluția pe care o propune și o aplică totodată este aceea a dialogului pașnic, reflexiv și obiectiv, pe fundalul unei societăți damnate să se caute dar fără posibilitatea de a se regăsi: „Oare se minte azi mai puțin decât înainte de '89? Comunismul schilodea omul prin teroare. Azi omul e schilodit prin libertatea trăită urât. Regula înainte era <<să-ți ții gura>>. Regula acum, e <<să-ți bați gura>>.”⁶ Cartea vorbește în numele unei ființe prinse locativ în spațiul unui plin proces de amalgamare a lumilor. Pe fondul contrastului oferit de conjunctura biografică a situării în socialul communist și propriile convingeri, trăiri și rezonanțe, autorul își asumă condiția omului pur și simplu dar nu oricum ci rezonând cu sinceritatea. Angoasa situării de sine, între marginile distopiilor majore antrenate de doctrina comunistă, își găsește vindecarea prin aceste polemici îmbibate de cordialitate. Apelând astfel la raportările livrești analizate, pe parcursul scriiturii, anulează sentimentul utopiei ființiale, făcând posibil un revers al acesteia. Astfel reflecția se transformă într-o armă redutabilă, menită să anuleze prăbușirea kafkiană în nonsensul existențial. *Polemici cordiale* devine așadar o carte despre libertatea de a gândi și de a spune: „Epurând <<elementele biografice și psihologice>>, fertilizând abstractul, aduce confesiunea la o stare de agregare pură, distilată, agravitațională.”⁷ Pare aproape imposibilă o situație de acest gen, ținând cont de contextual social și politic în care regula supraviețuirii este apelul la tăcere și rezonarea cu cerințele impuse ale supunerii totale în fața unui regim înjositor și direct responsabil pentru infinite tăceri, asumate prudent.

În spațiul literaturii lui Octavian Paler, toate acestea se anulează. Singurul compromis pe care autorul *Polemicilor cordiale* pare să și-l adjudece este acesta. Nu va trece Rubiconul social din pricina unei situații nepotrivite în contextul mișcărilor aferente anului '83. Nu este un act de curaj anulat așa cum sinceritatea auctorială îl declară: „Pot admite că statul <<supt vremi>> era o formă de lașitate. Dar dincolo de asta, am încercat să rămân decent într-o istorie indecentă, ilustrând ideea <<omului acrobatic>>.”⁸

Prin confesiunile din *Polemici cordiale* dovedește că acest Rubicon putea fi trecut dar nu

⁶ Daniel Cristea-Enache, *Octavian Paler, Convorbiri cu Daniel Cristea-Enache*, ediția a II-a, Editura Polirom, Iași, 2012, p. 182

⁷ Nicoleta Sălcudeanu, *Op. cit.*, p. 9

⁸ Daniel Cristea-Enache, *Op. cit.*, p. 106

în maniera transparentă și umană cu care ne-a obișnuit autorul. În acest mod, cuvintele lui Iulius Cezar „Alea iacta est” și-ar fi pierdut substanța și relevanța. Ar fi devenit un simplu artificiu literar ori Octavian Paler nu a pactizat niciodată cu acestea.

Apariția cărții transferă această netrecere a Rubiconului social într-o altă cale de revoltă, cea a probității morale, a asumării imediatului, a curajului de a gândi și a spune altfel decât o făceau cei din jur. La puțin timp după apariția acestei cărți va fi destituit de la conducerea ziarului „România liberă”. O destituire asumată și așteptată, despre care Mircea Zăciu nota în Jurnal: „G. a telefonat: L-au dat afară pe Paler. În locul lui e o tovarășă Costache, șefa femeilor din R.S.R (sau așa ceva). Nu sunt deocamdată detalii (...). Plătește Paler polița publicării articolelor lui Păunescu despre <<competență>>? [...] În cazul lui Paler se pare că ordinul ar fi venit direct de la Cabinetul nr. 2 (cabinetul Elenei Ceaușescu n.n).”⁹ Anul apariției volumului, 1983, creează așadar, în evoluția socială dar și scriitoricească un moment de răscruce unde autorul stabilește alte coordonate cardinale ale actului scriiturii, renunțând la cele după care lucrase până atunci, în celelalte scrieri ale sale. Poetica solară a amintirii, elementele biograficului și ale psihologicului sunt decalate și transmutate din spațiul fertil al confesiunii. Aceasta rămâne singura cale prin care autorul decantează tiparele echilibrate ale abstractului în care atitudinea umană amalgamează lumile, unind contrariile și diversificând instanțele ordonatoare de simboluri ample nemijlocite în sfera scepticului. Distanța dintre apolinic și dionisiac înaintea în această scriere, întâlnindu-se în punctul fățiș, prin emulație pentru a defini „comedia divină” a vieții cu infernul ei. Disociindu-se astfel de nenumăratele detalii rafinate și elegante, regăsite în *Drumuri prin memorie. Egipt. Grecia sau Italia* sau în *Caminante*, stilul auctorial se modifică vizibil, fapt anunțat încă din moto-ul cărții: „Scopul disputelor nu trebuie să fie victoria, ci propria noastră morală. (J. Joubert)”¹⁰ Locul călătorului vizionar, atent la detalii estetice, temporale sau locative, racordate la tumultul experiențelor livrești este luat de eseistul „războinic”¹¹, așa cum îl numește Eugen Simion în *Dicționarul General al Literaturii române*, care uzitează de „stil al deciziei și al ultimatumului”¹². Percepem, încă din moto, palierele de receptare a traseului descriptiv-narativ, folosit în *Polemici Cordiale*. Disputa devine atitudine funcțională, în baza unui cod invers,

⁹ Mircea Zăciu, *Jurnal*, (1982-1983), vol. II, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995, p. 218

¹⁰ Octavian Paler, *Op. cit.*, p. 5.

¹¹ Eugen Simion, *Dicționarul General al Literaturii române*, vol. V (P-R), Editura Univers Enciclopedic, București, 2006, p.19

¹² *Ibidem*, p. 19

uzurpând locul victoriei pentru a o înlocui cu morala. Prin urmare, grada textului oferă o receptare a paradigmei existențiale, prin raportare la „radicalism moral și marțialitate nesimțit cordială.”¹³

Capitolul *Polemică și polemici*, inserat în volum, oferă chintesența accepțiunilor „polemicii”, explicându-i mecanismele de interpretare și traducând, pentru cititori, înțelesurile metafizice oferite, în sens larg, acestui lexem. Extrapolând semnificațiile uzuale ale termenului, înțeles de „judecătorii” volumului și activate în general prin ideea de polemică, Octavian Paler reconstruiește accepțiunile cuvântului, într-o haină nouă, alăturând în context cordialitatea, fără a cădea în provizoratul nonsensului, așa cum fusese acuzat de Ion Barbu.

Argumentele pertinente și pe deplin justificatoare, refac imaginea acestei asocieri deloc aleatorie și întâmplătoare menită să mențină unitatea culturii. Această unitate constă, în opinia sa, în capacitatea celor care fac cultură de a conlucra cu binele și răul pe care îl pot arunca asupra ei. Marile evenimente care au contrabalansat rivalitatea cultural-artistică și pe care le exemplifică în acest capitol au ferit cultura de starea immanentă a involuției și a superficialității, conferită de atmosfera pașnică dintre creatorii ei: „Cred, aşadar că o cultură nu trebuie să evite polemicile și să deploreze rivalitățile. Ele o feresc și de lăncezeală și de confuzie. Ne-am putea oare imagina cultura română fără opoziția dintre Maiorescu și Gherea? Ne-am putea închipui cultura franceză, și nu numai, fără cearta dintre clasicism și romantism? Sau Renașterea fără rivalitatea tăioasă dintre Leonardo și Michelangelo? Multe capitole glorioase din istoria culturii sunt, în fapt, povestea unor certuri. N-a fost aproape toată a doua jumătate a secolului trecut, în artă, o luptă fără menajamente între gustul academic și impesionism? Dacă m-aș teme să împing paradoxul prea departe, aş spune că numai în epocile plicticoase și stagnante a existat o armonie fără opinii. În rest, istoria culturii este plină de confruntări. Polemicile, pasiunile, controversile au împiedicat cultura să semene unui lac somnolent pe care se așează netulburată mătasea broaștei.”¹⁴

Capitolul teoretizează oarecum înțelesul exhaustiv al polemicii, în afara naturii sale beligerante, distanțând polemica pentru idei și de idei de cea nepotrivită, inutilă și defăimătoare care slujește interese și pasiuni, menite să distrugă spiritul disputei corecte, loiale și veridic raportată la utilitate. Exemplul elocvent pe care îl oferă autorul, pentru a-și susține argumentarea, pro polemică este dat de cazul Baudelaire - Flaubert: „Dacă disputele lui Baudelaire fac parte din

¹³ Nicoleta Sălcudeanu, *Op. cit.*, p. 12

¹⁴ Octavian Paler, *Op. cit.*, p. 122

istoria culturii, procesul intentat lui Baudelaire face parte ca și procesul intentat lui Flaubert, din istoria agresiunilor împotriva culturii.”¹⁵

Sentința cu grav rol moralizator pe care o oferă în finalul capitolului, este un apel către necesitatea culturii și a celor ce o validează de a păstra spiritul polemic dar nu ca modalitate de denigrare, suspectare și diminuare a propriilor valori ci ca prilej de decantare și măsurare a existenței opiniei pozitive, pertinente și decente a celor avizați să o ofere: „dacă somnul națiunii naște monștri, somnul dialogului naște dogme. Iar dogmele sfârșesc totdeauna prin a înnăbuși ceea ce pretind că sacralizează.”¹⁶

Polemica văzută ca adjuvant pentru eradicarea esteticului este capabilă așadar să anuleze profanarea adusă de dogma, ca urmare a inexistenței dialogului. Sub transparența polemicii, autorul mizează pe probitatea dialogului cultural ca soluție salvatoare pentru evoluția și existența nemijlocită a culturii la nivelul autoimpus al calității și substanțialității în detrimentul cantității.

Capitolul imediat următor: *Neutralitatea activă* vine în completare, justificând accepțiunile pozitive ale celui alt termen: cordialitatea, pe care se sprijină, în fapt, conținutul ideatic al volumului. Stilul devine mai abrupt, neiertător și sarcastic iar exprimarea tăioasă și invectivă: „Jur pe cenușa iluziilor mele că am crezut în șansa unei dispute intelectuale. Jur pe tristețea mea că n-am știut ce grave confuzii semănau ideile mele despre cordialitate și ce coșmar reprezintă pericolul civilizației. Jur pe singurătatea mea că nu mi-am dat seama cât de inacceptabil era răul de a discuta normal și că, susținându-l, mă expuneam ca sfântul Sebastian tuturor săgeților.”¹⁷

Tonul ironic continuă în mărturisirea sa, lovind reverențios și direct, prin formula intitulată „neutralitatea activă”, devenită și titlu al capitolului: „Am descoperit prea târziu această veche înțelepciune ca să mă mai pot folosi de ea. Dar, mai ales, îmi pare rău că nu mi-a venit în minte la timp o formulă, oarecum neașteptată în cultură, <<neutralitate activă>>, care, fără să implice riscurile înfricoșătoare ale cordialității, are avantajul că pare limpede fără să fie. Ea neagă și afirmă în același timp. Neagă o apartenență de grup și totodată se delimitează de înțelepciunea struțului, ceea ce intră întru totul în vederile mele. Singurul reproș pe care i l-aș face e că nu prea înțeleg cum poți fi neutru față de adevăr și față de ceea ce iubești. Din care cauză am o vagă

¹⁵ *Ibidem*, p. 123.

¹⁶ Octavian Paler, *Op. cit.*, pp. 124-125

¹⁷ *Ibidem*, pp. 126-127

bănuială că <<neutralitate activă>> ar putea însemna și o demisie elegantă, o formă ceremonioasă de a te scuza că nu vrei să arzi.”¹⁸

Această formulă, amplu detaliată aici, propune un consens chiar și o accepțiune mai mult negativă a compromisului tăcerii sau a situării neimplicate pro sau contra combatanților. Sigur că această situație este acceptată ironic prin prisma unor trimiteri spre numeroși aplicanți ai acestei pseudo-implicări. Frontiera estetică este depășită în paginile acestei scrieri, prin dimensiunile exacerbate conferite eticului și moralității salvatoare: „sobrietatea aceasta cam scrobită îi stă bine, e numai a lui, îți inspiră încredere, știi că e semnul unei profunde probități morale”¹⁹. Conferințele, discursurile, scrisorile sau convorbirile inserate aici îmbină, prin codurile semantice ale mărturisirii austere, golate de grandios, prin nepervertirea severității stilului și prin exprimarea sinceră și voită a scepticismului ca atribute ale prudenței meditative sau ale reflecției cărturărești.

Protocolul pe care îl urmează amestecă, într-o structură tectonică, realitatea concretă a regimului autoritar și autocrat comunist antrenând fără refuz proximitatea unei societăți căzute în capcana timpului social profanator și o serie de elemente antagonice cu rol curative, în singurul spațiu neprofanat și nestrămutat în păcatul tăcerii și aplatizării, propria conștiință.

Cartea vorbește așadar despre o serie de valori umane nealterate de realitatea socială sufocantă și nedesfînțate de ochii atenți ai Securității: „chiar dacă parabolice, scrierile sale sunt mai puțin esopice decât o bună parte a literaturii din comunism, considerată <<curajoasă>>. Sunt rezistente la timp.”²⁰ Sunt inserate aici ample polemici în care sunt antrenate simboluri care deși anaforice sunt transferate în acest câmp arhetipal nou primind astfel alte conținuturi metafizice.

Cu siguranță, nu în mod arbitrar, cartea începe și se termină cu aceeași pomenire a Sfinxului, simbol al tuturor enigmelor și axă a transcendentalului, păstrător al tainelor lumii și al cheii cunoașterii acestora. Conform simbolisticii mitologice, așezarea sa cu fața către Răsărit, către lumină nu este întâmplătoare, arătând astfel viața ca renaștere. E posibil ca încrederea în această renaștere să-l fi motivat pe autor să-l așeze drept început și sfârșit, drept Alfa și Omega, în structura cărții sale.

După cum ne-a obișnuit în celelalte scrieri, autorul reface călătoria livrescă pentru a o încredința credibilității și aventurii conștiinței pe cea propriu-zisă. Ochiul călătorului

¹⁸ Octavian Paler, *Op. cit.*, pp. 127-128

¹⁹ Mircea Zăciu, *Op. cit.*, pp. 216-217

²⁰ Nicoleta Sălcudeanu, *Op. cit.*, p. 9

înmagazinează imagini ale actualului autentic, opunându-le celor redade de mitologie și regăsite în lecturile sale: „Teba nu mai e decât un oraș provincial, așipit în câmpie, cu o statuie a lui Alexandru cel Mare, ridicată într-o piațetă din apropiere.”²¹ Distanțarea afabilă de spațiul mitologiei și umanizarea universului din *illo tempore* îi provoacă autorului realizarea unei panoramări în care se-mbină elementele oarecum triviale sau mai degrabă desanctizate ale imediatului cu cele ale lumii mitologice: „Un alai de nuntă se oprește în piațetă. Se fac fotografii lângă statuia lui Alexandru cel Mare, celibatar convins. Toți râd. Sînt veseli.”²²

Din acest peisaj al Tebei, reprodus în primul capitol, par să se sustragă toate atributele sacrului și ale mitologicului. Lipsește chiar și imaginea Sfînxului. Autorul explică, oarecum nostalgic dar resemnat, această absență: „Pentru prima oară nu mă mai mir că locul Sfînxului de la Teba a rămas gol. Nici că toți sfînciții pe care i-am văzut prin muzee, surâd tăcuți. Ei ne lasă să ne punem singuri întrebările de care avem nevoie.”²³

Să fie oare un semn că sacrul și-a conferit locul profanului? Sau că omul a primit, o dată cu izgonirea din Rai atributele zeului suprem, cunoașterea binelui și a răului și liberul arbitru de a se situa între acestea? Din acest motiv Sfînxul și-a pierdut atribuțiile mistice, lăsând omului, după cum autorul concluzionează, capacitatea de a-și formula singur întrebările. Cele două convorbiri cu Sfînxul, așezate strategic în volum, refac un cerc existențial în care se-mpletesc în subsidiarul întrebărilor imparate descripții discrete ale slăbiciunilor, dezgoliri punctate minuțios ale obsesiilor personale dar și anatema osândirii în contingent.

Prima „convorbire” cu Sfînxul reverberează dialectica „Judecății de Acum”, ca parte integrantă a procesului literar. Autorul trasează liniile opoziționale ca semne ale unei distopii majore între această judecată și Judecata de Apoi. Actul opozițional este folosit ca pretext pentru a analiza rolul scriitorului, în contextul situării sale în dialectica artei. În această convorbire imaginară cu Sfînxul, autorul inserează, cu o intensitate punctuală, o serie de întrebări pe care i le impută Sfînxului și la care reverberează răspunsuri izvorâte din rațiunea obiectivă a unei conștiințe a „omului recent.”²⁴

Fără a se erija în rolul unui justițiar, autorul emite o serie de sentințe cu impact apoteotic în aventura desfășurată în timpul social. Sigur că trimiterea cauzală se întoarce tot spre spațiul

²¹ Octavian Paler, *Op. cit.*, pp. 8-9

²² *Ibidem*, p. 11

²³ *Ibidem*, p. 12

²⁴ Nicoleta Sălcudeanu, *Op. cit.*, p. 14

mitologiei, autorul substituind condiției scriitorului pe cea a lui Oedip, ambii fiind sortiți să își accepte vina și judecarea ei, nu însă fără a o înțelege. Se întâlnesc în aceste întrebări și răspunsuri numeroase antinomii din a căror asociere derivă transparența confesiunii: conștiința vs. conștiinciozitate, inocența vs. vinovăție, naivitatea de a iubi totul și nenorocirea de a nu iubi nimic, martiri vs. călăi, speranță vs. neputință, etc. Înșirate voit în dialogul cu Sfinxul, aceste distanțări reconstruiesc ființa celui ce se mărturisește în fața lectorilor săi, ca într-un act de spovedanie asumată.

Concluzia este răspicat mărturisită prin perspectiva decriptării soluției de conviețuire cu propriul sine: „La urma urmei, a spera e un semn că n-am renunțat încă să judecăm normal, nu ne-am scârbit de logică și n-am încetat să visăm cum ar trebui să arate lumea și cum ar trebui să arătăm noi înșine. Încă mai știm ce vrem, deosebim încă răul de bine, abjecția de sublim, prostia de valoare, și dacă le deosebim încă mai putem să alegem... nu asta înseamnă a spera? Cred că avem nevoie de speranță nu atât pentru a fixa o țintă, cât pentru a urma un drum.”²⁵

Numeroasele opriri în parcursul culturii și literaturii deopotrivă sunt folosite ca pretexte pentru enunțarea propriilor coduri confesive. Tensiunile lumii devin tensiunile sale, realitatea nemijlocită întâlnindu-se, într-un punct terminus cu cea virtuală, imaginată. Grăitoare în acest sens este disputa Voltaire – Rousseau, pe care autorul o transferă din dosarul culturii înspre cel personal, extinzându-l asupra vieții în general. Folosindu-se de acest moment decisiv în istoria culturii, ca pretext, transferă semnificațiile antagonice ale sistemelor filosofice enunțate de cei doi gânditori congeneri asupra ființei pentru a-i justifica pendularea între cei doi poli care domină existența umană: rațiunea și sentimentele, congenere și ele.

Concluzia transparentă enunțată în urma acestei polemici propune, pe de o parte, ființa aflată în starea utopică de a exista, în baza uneia dintre ele, iar pe de altă parte reversul ei, ființa adăpostitoare a ambelor stări fără de care nu s-ar fi putut realiza „o pace încheiată la timp.”²⁶ Marea lecție a disputei dintre cei doi, cum o numește autorul, s-a soluționat paradoxal, în același fel, asigurându-le eternitatea, nu înainte de a trece prin experiența teribilă a supliciului.

Bătălia de la Waterloo, regăsită în scrisoarea necunoscută, reactivează dincolo de importanța așezării acesteia în galeria marilor bătălii ale lumii, la nivel intrinsec, relevanța ultimei bătălii, singura cu adevărat rezonatoare și decisivă. Bătălia aceasta nu este amintită întâmplător în

²⁵ Octavian Paler, *Op. cit.*, p. 18

²⁶ *Ibidem*, p. 32

cuprinsul cărții căci vorbește, prin simbolistica ei, de capacitatea omului de a-și asuma înfrângerea chiar și atunci când victoria este sigură.

Autorul rememorează, prin glasul femeii, nu drama acestei victorii devenită ad-hoc înfrângere și curajul și demnitatea acceptării și asumării ei: „<<Vive l’empereur!>> Dar e greu să fii Napoleon când știi că peste câteva ceasuri poți pierde și totuși ieșind din cort, nu eziți să știi că toată lumea e împotriva ta și tocmai de aceea ridici mai mândru capul; să știi că nu mai ai nicio șansă și tocmai de aceea să înfrunți lupta. Nu e grandios, domnule?”²⁷ Ultima bătălie, prima nevictorie ce consimțeste pecetluirea destinului lui Napoleon în insula Sfânta Elena este amintită de autor nu întâmplător ci, mai degrabă, ca moment declanșator în imposibila așezare a umanului între limitele siguranței și certitudinii. Și ce exemplu mai potrivit putea aminti autorul dacă nu pe marele Napoleon?

În ordinea ontică a acestor reverberații polemice, își face loc, cum era de așteptat, spiritul unui apostat, îndreptat spre decompensarea unor tensiuni mărturisite prin raportare la semiotica paradisului și a păcatului originar. Până a ajunge să ne permitem a-l judeca, în dezacord autorul comunică vocii narative care vorbește în numele său, breviarul perceptiv prin care reface neconcordanțele propriului sistem cognitiv în raport cu profanarea spațiului sacru: „De aceea vreau să vă declar de la început că pe mine nu mă deranjează atât paradisul cât condiția pe care Dumnezeu a pus-o celor care vor să locuiască în paradis, făcând atâta caz din pricina unui măr.”²⁸

În baza unui discurs construit cu argumente obiective reamintește discordanțele binomului aparență – esență, strecurat în structura simbolică a spațiului sacru. Fără a-și propune să judece sau să dea sentințe, se abandonează spiritului meditativ sucombat într-o neutralitate relativă de sub a cărei mască lansează o serie de discordanțe unidireționale între intenția *de facto* și cea *de jure* a Creatorului față de actul propriei sale creații – omul: „N-am nimic cu Dumnezeu. Nu pe el îl judec. În definitiv, nici nu vreau să știu cum a ajuns atât de ursuz și inchizitorial. Se va fi întâmplat ceva, înainte de apariția noastră, care l-a ofensat sau l-a durut, și de aceea se răzbună. Dar, treaba lui. Nu-i aduc nicio vină. Din moment ce paradisul îi aparține, face ce vrea cu el, pune ce condiții dorește. E stăpân pe domeniul lui.”²⁹

Fără să fim părtinitori sau subiectivi, îi dăm dreptate autorului. Izgonirea din paradis a

²⁷*Ibidem*, pp. 57-58

²⁸*Ibidem*, p. 135

²⁹*Ibidem*, p. 136.

venit, pe de o parte, din cauza incapacității omului de a fi obedient dar, pe de altă parte, ca o asumare a trecerii întru cunoaștere, pe care a dobândit-o în momentul înfruptării din pomul oprit. Pledoaria formulată, prin vocea apostatului, rezumă o atitudine părtinitoare omului ale cărei acțiuni par a fi justificate pertinent, printr-o serie de argumente convingătoare. Fără a se ipostazia în postura de judecător, atribuie însă Divinității capacitatea de a fi vindicativ, modificând perspectiva validată de învățăturile biblice, cu privire la pierderea paradisiului de către om: „Numai iată ce am găsit: că Dumnezeu i-a făcut pe oameni fără prihană, dar ei umblă cu multe șiretenii.”³⁰

Cu toate că astfel ar putea rezona de aici o atitudine a răzvrătirii sau a celui nesupus ordinii stabilite de creator, vocea auctorială își îngăduie sieși o explicație care să reorganizeze dimensiunea umanului: „De ce să regretăm că ne-a izgonit din paradis? Am fi vrut să rămânem fără dragoste? De unde nostalgia de a fi pustii și singuri?”³¹

Imaginea spațiului sacru, construit cu abnegație și slăvit în cărțile sfinte, primește atributele profanului dar nu prin acțiunile săvârșite de cei doi conlocuitori ai grădinii paradisiului ci prin însăși rigiditatea și condițiile conviețuirii pe care le impune și pe care autorul le golește de substanță, în mod voit: „Domnul Dumnezeu a luat pe om și l-a așezat în grădina Edenului ca s-o lucreze și s-o păzească. Domnul Dumnezeu a dat omului porunca aceasta : <<Poti să mănânci după plăcere din orice pom din grădină, dar din pomul cunoștinței binelui și răului să nu mănânci, căci în ziua în care vei mânca din el, vei muri negreșit.>>”³²

Nu poate pactiza cu proximitatea singurătății pedepsitoare impusă drept condiție a viețuirii în acest topos, nici cu renunțarea la posibilitatea de a iubi, și de a fi iubit, interzise categoric aici. Concluzia sa este zguduitoare cu atât mai mult cu cât produce o suprapunere a celor două locații așezate ca simbolică la o distanță iremediabilă: „Nu credeți că un paradis fără dragoste nu mai este paradis ci infern?”³³

Păcatul strămoșesc, realul motiv al izgonirii din paradis este și el utopizat și aruncat în gheena nonsensului. Apostatul, nu întâmplător denumit astfel, reformulează momentul izgonirii din paradis și cauzele aferente acestei opțiuni la care Divinitatea a apelat, ca gest pedepsitor, pentru neascultare: „Am fost <<izgoniți>>, zicem, ca să arătăm probabil, că noi n-am vrut să părăsim paradisul. Am fost scoși cu forța de-acolo. Or, ar trebui să avem întreaga responsabilitate

³⁰*Eclesiastul* 7, 29.

³¹Octavian Paler, *Op. cit.*, p. 134

³²*Geneza* 2, 15.17.

³³ Octavian Paler, *Op. cit.*, p. 141

a fericirii și să spunem, răspicat, că noi am optat pentru izgonire, întrucât am optat pentru dragoste.”³⁴ Omul pare să fie astfel absolvit de orice vină strigată ca un stigmat la adresa omenirii de doctrina religioasă. Numeroasele anateme ale căror demers diacronic este redat în această lume dialogică solicită autorului infinite ipostazieri mânuite estetic, printr-o excepțională acuitate dovedită pe parcursul organizării discursului auctorial.

Părtinitoare ființei ce a pierdut dreptul de a trăi în paradis, neiertătoare cu Dumnezeu care i-a forțat pe cei creați, după chipul și asemănarea Lui, să se autoexileze din spațiul pe care L-a hărăzit pentru ei, în momentul săvârșirii actului Creației, în asentimentul lui Oedip, regele ce a pierdut tronul pentru că și-a asumat vina, invocând totuși contribuția destinului care l-a transformat în victimă, acuzatoare, împreună cu Socrate, al celor sortiți să nu se comunice, atribuindu-și astfel căderea în singurătate, vocea auctorială abdică, prin aceste trimiteri, din spațiul social impregnat de interdicții, de orice fel, pentru a evita prăbușirea kafkiană în nonsens.

Nu trece Rubiconul dar îl scrutează cu atenție, situându-se mereu nestrămutat de lângă malurile acestuia, deschizând accesul vizual și narativ al cititorului spre fauna unei lumi grav scufundată în amplul proces pe care Eugen Ionescu îl numea „*rinocerizare*”, o boală a secolului trecut, virală și contagioasă în spațiul social prin standardizare, lipsa de comunicare sau alienare.

Unica soluție de evadare, un exil autoacceptat și chiar provocat în spațiul ofertant al acestor „polemici cordiale” îl absolvă pe autor de orice culpă apropiată: „Octavian Paler a parvenit la o conștiință morală. N-a scrutat de pe un platou seren spectacolul bezmetic al compromisului ca umilință, și nici din văgăuna celui adăpostit. L-a asumat dramatic, i-a escaladat pereții din interior, pas cu pas, treaptă cu treaptă, ieșind la lumina cuvântului crud și reavăn.”³⁵

Și poate chiar acesta să fie mesajul acestor „polemici” fie ele și „cordiale”. Perindarea prin spațiul ofertant al culturii redă varii exemple prin care autorul formulează valențele sincerității proprii, ale omului rațional cel care potrivit lui Malraux este singurul care poate trăi „demn într-o istorie care nu este întotdeauna rațională”³⁶. Un subterfugiu la care autorul a apelat pentru a se apăra în caz că la un moment dat ar fi avut curajul să treacă Rubiconul ... Aceasta doar în cazul în care nu l-a trecut deja de nenumărate ori...

³⁴*Ibidem*, pp. 142-143

³⁵ Nicoleta Sălcudeanu, *Op. cit.*, p. 7

³⁶ Eugen Simion, *Timpul trăirii, timpul mărturisirii... jurnal parisian*, Editura Cartea Românească, București, 1977, p. 303

Bibliografie

1. Cacoveanu, Viorel, *Interviuri literare*, Colecția Opera Omnia, publicistică și eseu contemporan, Editura Tipo Moldova, Iași, 2014
2. Cristea-Enache, Daniel *Octavian Paler, Convorbiri cu Daniel Cristea-Enache*, ediția a II-a, Editura Polirom, Iași, 2012
3. *Eclesiastul* 7, 29.
4. *Geneza* 2, 15.17.
5. Munteanu, Aurel Dragoș, *Opera și destinul scriitorului*, Editura Cartea Românească, București, 1972
6. Sălcudeanu, Nicoleta, în prefața la Octavian Paler, *Polemici cordiale*, ediția a II-a, Polirom, Iași, 2008
7. Simion, Eugen, *Timpul trăirii, timpul mărturisirii... jurnal parisian*, Editura Cartea Românească, București, 1977
8. Simion, Eugen *Dicționarul General al Literaturii române*, vol. V (P-R), Editura Univers Enciclopedic, București, 2006
9. Zăciu, Mircea, *Jurnal*, (1982-1983), vol. II, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995